

Паращук Л. Г.
*викладач кафедри цивільного права і
процесу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: доктор
філософських наук, професор,
професор кафедри загальноюридичних
дисциплін ЮФ КНАВС, Братасюк Марія
Григорівна*

СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ДОБРОСОВІСНІСТЬ ТА РОЗУМНІСТЬ ЯК ЗАСАДА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Цивільним кодексом України категорії справедливості, добросовісності і розумності віднесено до засад цивільного законодавства, які лежать в основі норм, спрямованих на забезпечення прав та інтересів усіх суб'єктів цивільних правовідносин. Зазначені категорії є одними із головних критеріїв, за якими проводиться оцінка дій (або бездіяльності) автономних, майново самостійних, формально рівних учасників правовідносин.

Справедливість, добросовісність та розумність, будучи трьома складовими одного принципу, взаємодоповнюють одна одну. Їх поєднання найбільш повно розкриває суть даного принципу. Законодавець, об'єднавши ці категорії, вказує, що цивільні правовідносини мають відпо-

відати всім складовим вказаного принципу. Вони є оціночними і визначаються позитивним правом, у зв'язку з чим їх розуміння і застосування повинні ґрунтуватися не виключно на юридичних приписах, а з урахуванням суспільних уявлень (моральних, релігійних) про те, що є справедливим, добросовісним та розумним. Тільки в такому плані будуть узгоджені положення юридичних і моральних норм в правовому регулюванні суспільних відносин [1, 267].

Для того, щоб зрозуміти суть зазначеного принципу, необхідно розглянути окремо кожен із його складових. Справедливість є найвищою моральною цінністю і мірою відносно значущості інших цінностей, мірою їх рівноваги і субординації. Вона виступає особливим механізмом, що підтримує міру рівноваги правових цінностей і водночас є визначальним моментом домінування при конфліктному зіткненні цих цінностей [2, 221].

В цивільному праві справедливість є вимогою:

— до законодавця, який під час нормотворчого процесу повинен збалансувати інтереси усіх суб'єктів цивільних правовідносин. Обмеження прав допускається тільки у суспільних інтересах. Встановлені правила поведінки мають відповідати критеріям справедливості;

— до всіх учасників цивільних правовідносин, які повинні суміщати свої права з правами інших осіб, і утримуватись від порушення прав, а в протилежному випадку нести відповідальність;

— до суб'єктів, яким законом надано право здійснювати захист порушених або невизнаних прав (суд, орган державної влади, нотаріус, тощо). Як уявляється, під час відновлення (визнання) порушеного (невизнаного) права особи найбільш яскраво проявляється справедливість, оскільки правовідносини повертаються в нормальний стан.

Категорія “добросовісність”, на думку С.П. Погребняка має моральну природу. Вона являє собою стан чесності, сумління, порядності... ..Вона також передбачає вірність зобов'язанням, повагу прав інших суб'єктів, обов'язок порівняння власних і чужих інтересів [3, 124-125]. Д. Луспеник звертає увагу на те, що в ЦК України фактично визначення добросовісності збігається з визначенням невинуватості і, навпаки, недобросовісність збігається з поняттям винуватості. Для такого умовиводу дає підстави ст. 390 ЦК, яка характеризує недобросовісного набувача (власника) як особу, яка знала або могла знати, що вона володіє майном незаконно. На підставі цього можна говорити про умисну або необережну форму недобросовісності [4].

Розум дає можливість людині існувати як вища істота, яка здатна вибирати, співіснувати із собою подібними, розвиватися як особистість. Він допомагає ввібрати необхідну інформацію, опрацювати її та використати для досягнення життєвих цілей. Для того, щоб це зрозуміла сама людина, вона повинна мати необхідний рівень культурного, духовного розвитку.

Розумність характеризує об'єктивну сторону дій особи, а при вирішенні питання про розумність оцінювані дії слід порівнювати з еталонними діями середньої людини, використовуючи критерій корисності таких дій для особи. Дії можна вважати розумними, якщо їх вчинила би людина, яка володіє звичайним нормальним рівнем інтелекту та життєвого досвіду (розумна людина). Юридично значущою властивістю, мірилом правомірності актів психічної (розумне передбачення) чи фізичної (розумні заходи, розумне ведення справ) діяльності реального суб'єкта у передбачених законом випадках, є їх відповідність можливій поведінці розумної людини у конкретній обстановці [5, 120].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що законодавець, маючи на меті створення цивільного законодавства, у відповідненого природній концепції, визнаючи природний характер цивільних прав, за допомогою поєднання в одному принципі категорій справедливості, добросовісності та розумності, тим самим встановив основні критерії, яким повинні відповідати як цивільне законодавство, так і правовідносини, що підпадають під сферу регулювання цих норм.

Література:

1. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України / С.О. Погрібний: Монографія. – К.: Правова єдність, 2009. – 304с.
2. Філософія права: Навч. посібн. / О.Г. Данільян, Л.Д. Байрачна, С.І. Максимов та ін.. За заг. Ред. О.Г. Данільяна. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.
3. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): [Монографія] / С.П. Погребняк. – Х.: Право. – 240 с.
4. Луспеник Д. Шукаємо справедливість, добросовісність та розумність у цивільно-правових відносинах [Електронний ресурс] / Д. Луспеник // Закон і бізнес. – 2004. – №1-2 (625-626). – Режим доступу до газети: www.zib.com.ua.
5. Пацурківський Ю.П. Поняття принципів добросовісності, розумності та справедливості [Електронний ресурс] / Ю.П. Пацурківський // Науковий вісник Чернівецького університету: Правознавство. – Режим доступу до журналу: <http://lawreview.chnu.edu.ua>.